

Terugluisteren en vooruitkijken

Zondag 13 december 2020
derde zondag van advent

Laten de rivieren in de handen klappen en samen met de bergen jubelen voor de HEER, want Hij is in aantocht (Ps. 98,8-9).

Lezen: Jes. 35,1-10

Op de derde adventszondag luisteren we terug naar het lied van de eerste advent. Toen het openingskoor van Bachcantate 61, nu een koraalbewerking geschreven voor orgel. Op de vierde adventszondag kijken we vol verwachting vooruit: over klein advent heen naar het grote advent.

In 1722 deed Bach een gooi naar de post van cantor van de Thomaskirche in Leipzig. Hij zag voor zichzelf weinig toekomst meer als hofcomponist in Köthen en solliciteerde naar de baan die was vrijgekomen door het overlijden van Johann Kuhnau. Echter, het stadsbestuur benoemde Georg Philipp Telemann, aan wie ze goede herinneringen hadden. Telemann studeerde namelijk een aantal jaren rechten in Leipzig en had toen ook al zijn muzikale spoor nagelaten. Maar Telemann bedankte voor de eer en besloot in Hamburg te blijven omdat zijn salaris flink werd verhoogd. Bij de volgende sollicitatieprocedure waren er meer kapers op de kust en na twee rondes waren er nog twee kandidaten over: Johann Sebastian Bach en Christoph Graupner uit Darmstadt. Laatstgenoemde was favoriet omdat hij academisch geschoold was (in Leipzig uiteraard). Men was namelijk niet alleen op zoek naar een muzikale uitbinker die de stad zou kunnen opkrikken tot het niveau van Frankfurt, Hamburg of Dresden, maar vooral naar een goede docent. Na de audities, waarbij ze allebei twee cantates moesten componeren, koos het stadsbestuur voor Graupner. Maar deze kreeg van zijn baas, graaf Ernst Ludwig van Hessen-Darmstadt, geen ontslag en moest het aanbod van Leipzig afslaan. Zodoende kwam Bach als derde keus toch nog in beeld. Eén van de raadsleden merkte op: 'Als we dan de beste niet

kunnen krijgen, moeten we het maar met een middelmatige doen.' Het zou typerend blijken voor de relatie tussen Bach en het stadsbestuur. Men vond hem maar een koppige, rare kwast en zag hem meer als organist dan als componist. En u kent vast die vergelijking wel: wat is het verschil tussen een organist en een terrorist? Met een terrorist is nog te onderhandelen...

Na zijn benoeming volgde nog een examen waarbij Bach door twee hoogleraren (in het Latijn!) grondig werd getest op zijn theologische kennis. Maar toen kon het werk dan toch echt beginnen en in de daaropvolgende jaren heeft Bach het overgrote deel van zijn cantates geschreven. De laatste tien jaar van zijn leven trok hij zich steeds meer terug uit het actieve kerkmuzikale gebeuren in Leipzig en legde hij zich toe op het componeren van grote, niet-liturgische werken zoals de Goldbergvariaties (1741), *das Wohltemperierte Klavier* (1744) en *das Musicalisches Opfer* (1747). Daarnaast voltooide hij zijn *Hohe Messe* en bewerkte hij 18 koraalbewerkingen voor orgel die hij al eerder in Weimar (1708-1717) had gecomponeerd. Deze zijn gebundeld (BWV 651-668) en bekend geworden als de 'Leipziger orgelkoralen'. Van alle koraalvoorspelen die Bach geschreven heeft is er niet één die de behandelde melodie zó rijk versiert als BWV 659. Daardoor wordt het moeilijker de oorspronkelijke wijs te herkennen, maar tilt Bach het sobere geheel wel ver boven zichzelf uit. Bij dezen nog een keer de vertaling: *Kom nu, Heiland van de volken, als kind van de maagd bekend, over wie heel de wereld zich verwondert, dat God Hem zo geboren laat worden.*

Vanuit het donker begint het stuk met basnoten in het pedaal; een rustige, lopende beweging. Voetstappen, alsof iemand aan komt wandelen (Christus, komende in de wereld? De Christuspartij in Bachs oratoria is ook vaak een bas). Daarna horen we eerst tweemaal de melodie voordat de uitkomende stem begint. Alsof Bach wil zeggen: 'Let op, dit is het lied waar het over gaat. Luister goed, want zo dadelijk laat ik mijn fantasie de vrije loop en herken je er weinig meer van.' Mooi detail: in de derde regel (*over wie heel de wereld zich verwondert*) valt de linkerhand even stil van verwondering (te horen op 2:21) en even later ook de bas, die tot op dat moment steeds onverstoorbaar heeft geklonken. Op dat moment klinken in de cantus firmus zgn. seufzer-motieven; slepende, zuchtende figuren die in de muziek vaak een klacht uitbeelden (denk bijv. aan 'O Mensch, bewein dein Sünde groß' in de *Matthäus-Passion*). In combinatie met de 'traurige' toonsoort op dat punt wijst Bach vooruit naar de laatste regel: de komst van het kind heeft een diep tragische achtergrond; de Heiland kwam om te lijden en te sterven. Zijn wieg was een kribbe, zijn troon was een kruis.

Luisteren: <https://bit.ly/3f5I4QL>

